

שלהב"ת

שילוב הבנה והבעה בתחומי הדעת

עקרונות מרכזיים

מפמ"ר להוראת עברית : תומר בזמן

מנהלת התכנית: ד"ר עליזה עמיר lizamir62@gmail.com

שלהב"ת
שילוב מיומנויות הבנה
והבעה(בכתב ובע"פ)
בתחומי הדעת
עקרונות ותכנים

עדכון אחרון יוני 2016

שלהב"ת
עקרונות ותכנים מרכזיים

רציונל

בתכנית הלימודים בעברית מושם הדגש על מיומנויות לשון, הבנה והבעה על מנת לטפח את הכשירות הלשונית של התלמידים: הרחבת אוצר המילים, שכלול ההבעה בכתב ובעל פה והבנה של טקסטים מסוגים שונים (תכנית לימודים בעברית לעל יסודי, תשס"ג: 13).

הקשר והזיקה למקצועות הלימוד ולתחומים אחרים

(1) המקצוע "עברית" קשור בכל **מקצועות הלימוד** בבית הספר. הכשרים של ההבנה וההבעה המטופחים במסגרת לימוד העברית משמשים את הלומד בכל מקצועות הלימוד. הוא הדין במה שנוגע לכתיבת עבודות (עבודות חקר, עבודות שנתיות, עבודות אישיות) או לניסוח דברים בכתב ובעל פה, כגון ניסוח עמדות.

הנחות היסוד של התכנית נגזרות מתיאוריות הקשורות בהחדרת שינויים בחינוך, צורכי תחומי הדעת, פדגוגיה אינטגרטיבית, שיפור ההוראה, פיתוח קהיליות לומדים והעצמת צוות ושיתוף פעולה בינתחומי ובהוראה דיאלוגית.

התפיסה של הדיאלוג האורייני בשיח הלימודי, כוללת שלושה "משתתפים" מרכזיים: מורה, תלמיד וטקסט. תפיסה זו היא חלק מראייה פדגוגית דידקטית המוצאת קשר הדוק בין שלושת המרכיבים הללו (עמיר ומישר 2006).

שיח דיאלוגי נתפס כשיח מזמין היוצר אפשרות להקשבה פעילה (בחטין, 1987) שפירושה הבנה שיש בה מעורבות. לפי ויגוצקי (בתוך פלד אלחנן, 2002: 151) הדיאלוג בין המורה לתלמיד חושף את היכולת של התלמיד להבחין בין הידע הגלוי לבין הידע הפוטנציאלי. הגישה הדיאלוגית בעקבות ויגוצקי, טוענת כי האישי נגזר מן החברתי. ילדים מקיימים עם עצמם דיאלוגים שבהם הם עונים על שאלות והוראות שלמדו באינטראקציה עם המבוגרים. על כן השיח שמתקיים בבית הספר אמור להיות מאופיין כסגנון שיח דיאלוגי-אורייני, שבו המורה מצד אחד חושף את התלמידים לטקסטים במגוון עשיר של עולמות ידע, ולוקח בחשבון את רמת הקושי של המטלות. מצד שני הוא נותן לתלמידים כלים ואסטרטגיות שיסייעו להם לתהלך את הטקסט ואת המטלות הלימודיות.

לפי בחטין (1987: 63) האינטראקציה הנוצרת במהלך שיח בין אנשים מאפשרת לפרט לפתח את העצמי שלו. הדיאלוג קשור בהיבטים אישיים וגם בהיבטים חברתיים, ולכן יכול לסייע לפרט ביצירת ידע ובמילוי משימות (ווכטש, 1990: 115). תקשורת על פי בחטין מתקיימת כאשר לכל מבע יש שני קולות לפחות: מוען ונמען (פלד ובלום קולקה, 1997). בחטין (1987: 63) טוען, שהבנת דברינו תלויה בזולת, מכיוון שבלא שהאחרים יעבירו את המסר שלנו, ישלימו אותו, ירחיבו אותו ויעריכו אותו, לא נוכל להיות מסוגלים לתקשר ולא נוכל לדעת מה אנחנו אומרים. האחריות לקיומה של תקשורת מונחת אצל הנמען וקשורה לרמת המודעות המטה קוגניטיבית שלו (סלומון, תש"ם: 15).

לאור האמור לעיל, עולות התהיות והשאלות הבאות: מה המורה עושה לקראת המפגש עם הטקסט הלימודי ועם המטלות המצורפות? אילו כלים נמצאים ברשותו של המורה כדי לקדם את הכשירות האוריינית של הלומד? עד כמה הידע הזה מצוי באמתחתם של מורי העברית ועד כמה הוא נחלתם גם של מורי תחומי הדעת?

תכנית שלהב"ת (שילוב הבנה והבעה בתחומי דעת) משתדלת לתת מענה לחלק מהשאלות הללו. התכנית מושתתת על עקרונות של שיתוף פעולה עם תחומי דעת שונים מן ההיבט האורייני. היא תומכת ביצירת קשרים הדוקים בין המורים לעברית ובין המורים לתחומי הדעת האחרים במטרה לפתח שפה משותפת בכל הקשור בעיסוק במיומנויות לשון, הבנת הנקרא והבעה (הבעה בכתב ובע"פ). מצד אחד, במסגרת שיעורי עברית, ניתן מענה לצורכי תחום הדעת (למשל תרגול באמצעות טקסטים מתחומי דעת), ומצד שני ניהול דיאלוג משותף עם מורי תחומי הדעת, שבמסגרתו

יובלטו עקרונות משותפים לכלל תחומי הדעת (אוריינות גנרית) לצד עקרונות הייחודיים לתחומי הדעת (אוריינות דיסציפלינרית).

עקרונות התכנית מדגישות גישה המשלבת בין אוריינות גנרית לאוריינות דיסציפלינרית:

- יצירת שפת מושגים משותפת בין המורים מתחומי הדעת למורים לעברית ובין המורים לתלמידים (היבט גנרי).
- פיתוח מודעות מטה קוגניטיבית למיומנויות לשון, הבנה והבעה בקרב המורים ובקרב התלמידים (היבט גנרי).
- הבנת הדרכים שבהן מאורגן הידע הדיסציפלינרי מבחינה אוריינית (היבט דיסציפלינרי)
- מתן כלים אורייניים לקריאה ביקורתית של טקסטים מסוגים שונים (גנרי ודיסציפלינרי)
- מתן כלים לבדיקת תוצרי הכתיבה של התלמידים, הערכתם וקידומם (גנרי ודיסציפלינרי)

(עמיר ואתקין, 2013, IAMETI)

הפעלת התכנית

משנת תש"ע התכנית קיימת בכל חטיבות הביניים, והיא מלווה במרכיבים הבאים:
א. הדרכה בית ספרית קבועה אחת לשבועיים – שלושה, המיועדת למורים לעברית ולמורי תחומי הדעת.

ב. השתלמויות בפסג"ה המיועדות למורים לעברית.

ג. משימות הערכה פנימיות וחיזוניות.

ד. משובים לבדיקת יישום התכנית (משנת תשע"ב).

משנת תשע"ג התכנית מופיעה במתנ"ה, כחלק מיעדי המטה במסגרת "שיפור הכשירות האוריינית הכתובה והדבורה בשפת אם עברית בכיתות ז-ט".